

Ewa Olszowy

"Czasopisma archiwów, bibliotek i muzeów Kościoła katolickiego", red. Waldemar Witold Żurek, Lublin 2014 : [recenzja]

Bibliotheca Nostra : śląski kwartalnik naukowy nr 1, 161-168

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Czasopisma archiwów, bibliotek i muzeów Kościoła katolickiego.
Red. Waldemar Witold Żurek. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2014, 399 ss.
ISBN 978-83-7702-991-6

Czasopiśmiennictwo Kościoła katolickiego jest zagadnieniem często podejmowanym przez badaczy¹ i analizowanym przede wszystkim w aspekcie historycznym, w obrębie poszczególnych diecezji, w kontekście roli jaką odgrywa jako środek społecznego przekazu Kościoła i forma ewangelizacji. I choć coraz większe zainteresowanie zdobywa także niedoceniana wcześniej prasa parafialna, niedostateczną nadal uwagę poświęca się licznym naukowym periodykom, wśród których szczególną grupę stanowią czasopisma wydawane przez archiwa, biblioteki i muzea kościelne². Tylko dwa z nich doczekały się opracowań w postaci artykułów (Hamryszczak, 2010; 2013a; Bednarczyk, 1997; Wójtowicz, 2004) dlatego też odczuwało się brak opracowania monograficznego zawierającego kompetentną i kompleksową charakterystykę tego obszaru czasopiśmiennictwa. Z satysfakcją zatem należy przyjąć pojawienie się na rynku wydawniczym publikacji zbiorowej pt. *Czasopisma archiwów, bibliotek i muzeów Kościoła katolickiego*, która zdaje się z powodzeniem wypełniać tę lukę³.

Prezentowana publikacja składa się z pięciu działów. Część pierwszą, dotyczącą archiwalnych czasopism krajowych, otwiera tekst Piotra Dymmela na temat periodyków archiwów państwowych. Publikowanie czasopisma stanowi, w ocenie autora, duże wyzwanie organizacyjne i naukowe, wymagające zaangażowania kierownictwa i pracowników merytorycznych archiwum. Wszystkie czasopisma archiwów (poza wydawanymi przez Archiwum Główne Akt Dawnych i Archiwum Akt Nowych, które mają zasięg ogólnopolski) koncentrują się na tematyce regionalnej lub lokalnej, co wiąże się z gromadzo-

---

¹ W bazie „Polska Bibliografia Bibliologiczna” pod hasłem przedmiotowym „czasopisma katolickie” otrzymujemy 208 rezultatów. Pobrane z: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=12>, 1 lipca 2015.

² Należy przypomnieć o wcześniejszej publikacji, charakteryzującej organy wydawnicze polskich archiwów, bibliotek i muzeów (Królczyk, red, 2010).

³ Książka zawiera głównie materiały z sympozjum z 2013 r. (Hamryszczak, 2014).

nym przez archiwum zasobem i zasięgiem jego działania. W artykule autor wskazał podejmowaną w tego typu periodykach problematykę, wyróżniając tematy historyczne (m.in. prace dotyczące historii regionalnej, z zakresu źródłoznawstwa i nauk pomocniczych historii) oraz archiwalne (badania archiwoznawcze, metodyka archiwalna, dzieje i zasoby archiwów). W zakończeniu P. Dymmel podkreślił rolę czasopism w naukowej i popularyzatorskiej działalności archiwów państwowych oraz uznał za konieczne utrzymanie dotychczasowych i powołanie nowych wydawnictw, jak i poddanie ich badaniom prasoznawczym.

W kolejnych tekstach zaprezentowano już konkretne tytuły periodyków. I tak „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, najważniejsze polskie czasopismo poświęcone kościelnym zbiorom archiwalnym, bibliotecznym i muzealnym, opracował Artur Hamryszczak, przedstawiając genezę i dzieje założonego w 1957 r. organu wydawniczego Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych w Lublinie. Wskazał problemy w początkowym etapie funkcjonowania, takie jak ingerencja cenzury państwowej, trudności ze znalezieniem drukarni czy z pozyskiwaniem autorów (duchowieństwo nie było przygotowane do podejmowania specjalistycznej tematyki zakreślonej w profilu czasopisma, z kolei autorzy świeccy często obawiali się publikowania w organie kościelnym). W tekście podkreślona została również rola pierwszego redaktora, ks. Stanisława Librowskiego, który wydał 60 tomów półrocznika i decydował o jego poziomie redakcyjnym i naukowym. „Archiwa...” są organem informującym o podejmowanych przez Ośrodek pracach i ich wynikach oraz zamieszczającym wytyczne w zakresie organizacji prac archiwów, bibliotek i muzeów kościelnych. Pismo omawia historię zbiorów kościelnych i drukuje inwentarze archiwalne, katalogi biblioteczne, katalogi mikrofilmów Ośrodka, jak również teksty źródłowe do historii Kościoła katolickiego na ziemiach polskich.

Następne trzy opracowania zawierają charakterystykę treści i struktury czasopism wydawanych przez archiwa diecezjalne. Ks. Mieczysław Róžański omówił wydawany od 2005 r. rocznik „Prace i Materiały Historyczne Archiwum Archidiecezjalnego w Łodzi i Muzeum Archidiecezji Łódzkiej”. Autor dokonał pogłębionej analizy zawartości treści czasopisma, w wyniku której wyróżnił artykuły dotyczące: zasobu łódzkiego archiwum (m.in. katalogi ksiąg metrykalnych, edycje źródeł); zasobu muzeum (katalogi rękopisów i starodruków, opis herbów i pieczęci, eksponatów sakralnych); z zakresu historii regionu i konserwacji dzieł sztuki (m.in. jubileuszowe z okazji dziewięćdziesięciolecia powstania diecezji i opisujące najważniejsze wydarzenia z życia Kościoła łódzkiego); relacji z działalności archiwum i muzeum.

Ks. Roman Dworacki przedstawił natomiast wydawany przez Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu biuletyn „Archiwariusz”⁴. Do zadań

⁴ Tytuł nawiązuje do wydarzenia z 1915 r., kiedy to abp Edmund Dalbor ustanowił po raz pierwszy w historii archidiecezji poznańskiej urząd archiwariusza diecezjalnego.

Archiwum, w którym znajdują się dokumenty i akta do dziejów najstarszej polskiej diecezji, należy również prowadzenie działalności wydawniczej, wystawienniczej, edukacyjnej oraz informacyjnej, co realizuje poprzez publikowanie od 2005 r. czasopisma. W jego strukturze zaplanowanych zostało pięć działów: edycja źródeł i publikacja opracowań oraz sprawozdań, popularyzacja nowych technik informatycznych, sylwetki historyków-archiwistów oraz recenzje i omówienia książek o tematyce archiwalnej.

Artykuł ks. Roberta Romualda Kufla przynosi omówienie najmłodszego z kościelnych periodyków archiwalnych – rocznika „Adhibenda”. W jednym wydanym dotąd tomie z 2014 r. znalazły się m.in. teksty dotyczące zagadnień archiwalnych, muzealnych, sztuki sakralnej, historii Kościoła i pracy duszpasterskiej ze szczególnym uwzględnieniem diecezji zielonogórsko-gorzowskiej oraz rozprawy powstałe w oparciu o materiał znajdujący się w zielonogórskim archiwum. Wszystkie trzy zaprezentowane opracowania posiadają wartość poznawczą, informacje w nich zawarte mogą posłużyć za wskazówki dla innych archiwów diecezjalnych, które nie posiadają dotychczas własnych periodyków. Wskazane byłoby jednak, szczególnie w przypadku rozdziałów omawiających periodyk łódzki i poznański, dokonanie pewnego podsumowania i oceny roli czasopism.

Pierwszą część książki zamyka opracowanie ks. Pawła Wolnickiego na temat „Archiva Ecclesiastica”, biuletynu Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych. Dotychczas zaprezentowane zostały w nim zasoby kilkunastu archiwów diecezjalnych, kilku archiwów kościelnych z krajów Europy Środkowowschodniej oraz dokumenty dotyczące działalności Stowarzyszenia. „Archiva Ecclesiastica” przyczyniają się do konsolidacji środowiska, do rozwoju standardów kształcenia archiwistów kościelnych i popularyzacji metody pracy w archiwum. Wyzwaniem na przyszłość jest, zdaniem autora, rozpowszechnienie periodyku w jak najszerszym gronie odbiorców (w archiwach, bibliotekach, seminariach duchownych, naukowych ośrodkach archiwalnych) oraz zwiększenie dostępności czasopisma w Internecie (umieszczenie obcojęzycznych streszczeń).

Na drugą część publikacji dotyczącą czasopism bibliotecznych składa się jedno opracowanie autorstwa Bogumiły Warząchowskiej poświęcone piśmie „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”. Periodyk, wydawany od 1995 r., miał początkowo – jak przypomniała autorka – zawierać materiały szkoleniowo-metodyczne i służyć szerszemu oddziaływaniu na biblioteki kościelne w zakresie ujednoczenia prac bibliotecznych i ważnej w tamtym czasie komputeryzacji zbiorów. Stopniowe przeobrażenia w strukturze czasopisma, pozyskanie autorów nie tylko z bibliotek członkowskich Fides, ale i m.in. z ośrodków akademickich, rozszerzenie tematyki oraz poddanie biuletynu procedurze recenzji od 2009 r. spowodowało, że z biegiem lat pismo stało się coraz bardziej profesjonalne i dostrzegalne w środowisku bibliologicznym i teologicznym. B. Warząchowska skupiła się na przedstawieniu roli,

jaką odgrywa biuletyn w zakresie dokumentacji, informacji oraz edukacji. Odzwierciedla on aktywność Federacji, przedstawiając materiały związane z jej powstaniem, rozwojem i zadaniami. Czasopismo spełnia swoją funkcję informacyjną, przybliżając dokonania bibliotek zrzeszonych w Federacji i publikując komunikaty o decyzjach mających wpływ na losy księżnic kościelnych. Charakter edukacyjny nadają z kolei pismu publikowane w nim materiały szkoleniowe, konspekty, opracowania instruktażowe i metodyczne.

W kolejnym bloku tematycznym znalazły się dwa teksty. W pierwszym biskup Mariusz Leszczyński scharakteryzował zamkniętą już inicjatywę wydawniczą – „Biuletyn Muzeum Diecezjalnego” (1997–2002)⁵. Periodyk miał na celu informowanie o działalności muzeum w Zamościu, prezentowanie jego zbiorów i zamieszczanie tekstów o najcenniejszych eksponatach. Z analizy zawartości przeprowadzonej przez autora wynika, że znalazły się w nim również opracowania z zakresu historii, historii sztuki, konserwacji zabytków i muzealnictwa kościelnego.

Badania nad muzealnictwem kościelnym w Ośrodku Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych w latach 1956–2013 przedstawiła Beata Skrzydlewska. W pierwszej części opracowania przypomniła początki organizacji badań nad muzealnictwem religijnym w Ośrodku. Za podstawowe zadanie uznano wówczas: szerzenie wśród opiekunów zbiorów kościelnych wiedzy muzealnej obejmującej zarówno teorię jak i praktykę, podkreślanie roli wymiany doświadczeń i publikacji dotyczących zagadnień muzealnych w periodyku „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” oraz cyklicznych konferencji organizowanych przez Ośrodek. Drugą część tekstu stanowi aneks, w którym autorka umieściła zestawienie bibliograficzne materiałów dotyczących muzealnictwa w czasopiśmie „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” usystematyzowanych w trzech działach: Muzea, Sztuki plastyczne i Sympozja. W wykazie tym widoczna jest jednak pewna niekonsekwencja, ponieważ numeracją objęto jedynie wykaz sympozjów – ponumerowanie tekstów z pozostałych grup dałoby ilościowy obraz problematyki muzealnej na łamach czasopisma. Dodać należy w tym miejscu, że opracowania charakteryzujące w podobny sposób przeprowadzone w Ośrodku badania nad archiwami i bibliotekami kościelnymi dotychczas omówione zostały przez Zahajkiewicz (2004) i Hamryszczak (2013b). Prace te z pewnością wzbogaciłyby zawartość treściową prezentowanej publikacji.

W dziale czwartym omawianej tu książki znalazły się także dwa opracowania przedstawiające czasopisma zagraniczne. Ks. Marek Inglot SJ przybliżył „Informationes” – biuletyn założonego w 1958 r. w Rzymie Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych, którego powstanie należy wiązać z otwarciem filii w Warszawie przy Wydziale Teologicznym Towarzystwa

---

⁵ W tekście nie wyjaśniono jednak powodów, dla których biuletyn zamojski nie był kontynuowany.

Jezusowego Bobolanum w 1976 r.⁶ Zainicjowany z okazji powstania filii biuletyn miał zawierać informacje o prowadzonych kwerendach, pracach i wydawnictwach Instytutu, drobne opracowania archiwalno-historyczne i publikacje źródeł historycznych. W wydanych w latach 1976–1991 pięciu tomach dominowały teksty dotyczące archiwów i bibliotek oraz poloników. W swoim opracowaniu ks. Ingot wymienił najważniejsze teksty opublikowane w biuletynie, podał dane statystyczne dotyczące liczby autorów, ogłoszonych tekstów oraz zamieścił spisy treści wszystkich zeszytów.

W następnym tekście pt.: „*Archiva Ecclesiae*” a międzynarodowe Stowarzyszenie Archiwistów Kościelnych ks. Stanisław Zimniak SDB skupił się w dużej mierze na przedstawieniu genezy i działalności stowarzyszenia założonego w 1956 r. z siedzibą w Watykanie. Jego celem jest promowanie konserwacji zbiorów, badanie materiałów archiwalnych w zakresie historii Kościoła oraz publikowanie badań, np. z sympozjów, które umożliwiają wymianę doświadczeń. Materiały z sympozjów oraz inne prace naukowe publikowane są w organie wydawniczym stowarzyszenia – „*Archiva Ecclesiae*”. W opracowaniu ks. Zimniak nie przeprowadził analizy tematycznej opublikowanych dotychczas dwudziestu pięciu numerów czasopisma, podał jedynie wykaz ich tytułów.

Ostatnią część książki zatytułowaną *Varia* rozpoczyna obszerny artykuł *Pierwsze polskie czasopismo teologiczne o charakterze naukowym „Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy” (1833–1840)*. Jego autorzy, ks. Sławomir Zych i Bartosz Walicki, przedstawili rozwój i strukturę periodyku, którego istnienie miało ogromny wpływ na późniejsze pisma o podobnej tematyce. Podkreślono rolę założyciela kwartalnika oraz autora wielu opracowań drukowanych na jego łamach, biskupa przemyskiego Michała Tomasza Wincentego Korczyńskiego. Zwrócono uwagę na poszerzające się grono autorów publikujących w czasopiśmie (szczegółowo wymienione przez autorów tekstu i opatrzone w przypisach bogatymi notami biograficznymi oraz wykazem publikacji), co zaowocowało powstaniem w Przemysłu środowiska naukowego i wzrostem rangi miejscowego Instytutu Teologicznego. Zanalizowano ponadto tematykę „Przyjaciela Chrześcijańskiej Prawdy”, na którą składały się m.in. teksty dotyczące archeologii chrześcijańskiej, historii Kościoła w Polsce oraz fragmenty dzieł Ojców Kościoła w przekładzie na język polski. Ważną inicjatywą realizowaną w czasopiśmie była edycja encyklik i listów papieskich. Przyczyną upadku czasopisma była śmierć jego założyciela w 1839 r. oraz niechęć jego następcy biskupa Franciszka Ksawerego Zachariasiewicza do kontynuacji wydawnictwa.

Rola polonijnej prasy katolickiej we Francji w okresie międzywojennym w zachowaniu i obronie narodowych i religijnych wartości wychodźstwa

---

⁶ Zadaniem filii było gromadzenie kopii mikrofilmów i kartotek archiwów watykańskich oraz odpowiedniej literatury.

polskiego na przykładzie „*Polaka we Francji*” stała się przedmiotem rozważań ks. Józefa Szymańskiego. Wydawane przez Polską Misję Katolicką we Francji od 1923 do 1939 r. pismo powstało w odpowiedzi na potrzeby polskich emigrantów i miało służyć zaspokojeniu ich potrzeb religijnych, co wiązało się także z obroną społecznych interesów emigracji i umacnianiem polskości. Pomimo, że z powodu niewystarczającego zaplecza materialnego odegrało raczej ograniczoną rolę religijną i społeczną, to spełniło swoją rolę w zakresie zaspokojenia potrzeb religijnych, społecznych i patriotycznych.

Marek Robert Górniak omówił znajdujące się w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego powojenne czasopisma kościelno-religijne Dolnego Śląska i Ziemi Lubuskiej. Przedstawił zarys powojennej historii prasy religijnej na tych terenach, w tym naukowego czasopiśmiennictwa teologicznego. Dokonał podstawowej charakterystyki dwudziestu czterech bieżących i niekontynuowanych już wydawnictw periodycznych z diecezji zielonogórsko-gorzowskiej, archidiecezji wrocławskiej, diecezji legnickiej oraz diecezji świdnickiej. Należy podkreślić wykorzystaną przez autora bogatą bibliografię, obejmującą nie tylko zasoby roczników w Bibliotece KUL i źródła internetowe, ale i liczne opracowania na temat prezentowanych periodyków, czasopiśmiennictwa religijnego, mediów, bibliotek kościelnych oraz historii Kościoła.

Ostatni tekst przynosi rzadko podejmowane w literaturze specjalistycznej zagadnienie prasy organistów. Grzegorz Misiura zaprezentował dwa nie ukazujące się już tytuły z diecezji lubelskiej: wydawaną od 1925 r. „Kronikę Muzyczną Organistów Diecezji Lubelskiej” oraz „Komunikaty” publikowane przez Komisję do Spraw Organistowskich od około 1951 r. do 1981 r. Drugi z wymienionych tytułów to informator o diecezjalnych sprawach muzycznych, który, jak zaznaczył autor, wymaga dalszych badań i uzupełnienia informacji o latach 70. XX w. Obydwa periodyki odegrały ważną rolę w jednoczeniu się lokalnego środowiska organistów stanowiąc dowód na jego dobrą organizację i przemyślany sposób wykonywania obowiązków zawodowych.

Oceniając wydawnictwo od strony formalnej, należy wspomnieć, że każdy z zaprezentowanych tekstów opatrzony jest streszczeniem w języku angielskim oraz słowami kluczowymi w języku polskim i angielskim, co podwyższa rangę pracy. Do wszystkich artykułów załączona została też bibliografia. Całość publikacji zamyka wykaz skrótów. Można dodać, że wartość informacyjną książki podniosłoby zamieszczenie indeksu osobowego, z uwagi na liczbę nazwisk redaktorów czy autorów wspomnianych w poszczególnych materiałach. Również zdjęcia okładek bądź stron tytułowych omawianych periodyków w rozdziałach (kilka z nich jest prezentowanych na okładce) wzbogaciłyby szatę graficzną książki.

Przedstawiona tu publikacja, gromadząc rozproszone dotychczas informacje oraz przynosząc nowe opracowania, stanowi kompendium na temat dziejów i tematyki czasopism kościelnych wydawanych przez ośrodki archi-

walne, biblioteczne i muzealne, dzięki czemu mogą z niej korzystać badacze tego typu zjawisk. Należy zaznaczyć, że teksty na temat aktualnie publikowanych tytułów przygotowane zostały przez redaktorów naczelnych bądź dyrektorów placówek, które je wydają, a więc osoby bezpośrednio z nimi związane, najlepiej więc zaznajomione ze specyfiką poszczególnych tytułów. Opracowania zebrane w tomie nie tylko przybliżają czytelnikom zawartość periodyków, ale świadczą również o szerokiej działalności Kościoła katolickiego na rzecz gromadzenia, ochrony, opracowania, udostępniania i promocji swoich zbiorów oraz przywiązywania dużej wagi do odpowiedniego przygotowania merytorycznego kościelnych archiwistów, bibliotekarzy i muzealników. Analizowany materiał wychodzi poza zagadnienia archiwistyki, bibliotekarstwa i muzealnictwa i dotyka ważnej problematyki teologicznego czasopiśmiennictwa naukowego oraz katolickiej prasy polonijnej, wskazując jednocześnie nowe pola badań pracownikom archiwów, bibliotek i muzeów, ale i historykom Kościoła, teologom czy prasoznawcom. Podjęte zagadnienia, jakkolwiek ważne, z pewnością wymagają pogłębionej analizy zawartości bądź też kontynuowania badań z punktu widzenia funkcji czasopism specjalistycznych w środowisku zawodowym, jak i poza nim. Wskazane opracowanie *Czasopisma archiwów, bibliotek i muzeów Kościoła katolickiego* niewątpliwie będzie cennym nabytkiem w każdej bibliotece kościelnej oraz naukowej, a należy mieć nadzieję, że zainspiruje ono kolejnych badaczy.

Bibliografia

- Bednarczyk, J. (1997). „Fides”- Biuletyn Bibliotek Kościelnych. *Przegląd Biblioteczny*, 65 (4), 395–396.
- Hamryszczak, A. (2010). Półrocznik „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” (1959-2010). W: A. Królczyk (red.), *Czasopisma naukowe bibliotek, archiwów, muzeów. Tradycje – role – perspektywy* (s. 163–168). Kórnik: Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk.
- Hamryszczak, A. (2013a). Półrocznik „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość. *Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne*, 100, 5–16.
- Hamryszczak, A. (2013b). Prace Ośrodka Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych w zakresie dokumentowania bibliotek klasztornych. *Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne*, 99, 19–28.
- Hamryszczak, A. (2014). „Sto tomów czasopisma »Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne«. Dzieje, dorobek i perspektywy badawcze czasopism kościelnych”. Symposium z okazji wydania 100. tomu półrocznika „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”. Lublin 9 grudnia 2013. *Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne* 101, 385–391.
- Królczyk, A. (red.). (2010). *Czasopisma naukowe bibliotek, archiwów, muzeów. Tradycje – role – perspektywy*. Kórnik: Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk.

Wójtowicz, M. (2004). Biuletyn Bibliotek Kościelnych „FIDES”. *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych*, 1/2, 115–150.

w trosce o zbiory archiwalne Kościoła w Polsce, *Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne* 81, 5–12.

Zahajkiewicz M. (2004). Ośrodek Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych